
TÜRKLERDE KADIN HAKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Ali SARIKOYUNCU

Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

Kadın, doğuştan sahip olması gereken insan haklarına çok kolay ulaşmamıştır. Bunu tarihsel süreç içinde de görebiliriz. Özellikle Türk kadınının dününe baktığımız zaman, başlangıçta erkeğin yanında yer alan kadının sonra bir adım geriye itildiğine şahit oluyoruz.

İslamiyeti din olarak seçişleri öncesinde, Türklerde kadının durumu özellikle diğer toplumlardan çok daha iyi idi. Hatta bazı konularda da kadınların bugünkünden daha çok hakka sahip olduklarını söyleyebiliriz. İslamiyetin kabulü ile birlikte Türk toplumları arasında kadın hakları açısından bir gerileme söz konusudur. Bunun başlıca nedeni, İslam öğretilerinin yanlış yorumlanması ve uydurma sözlerin hadis (Hz. Muhammed'in sözleri) olarak kabul edilmesidir. Ayrıca yabancı kültürlerin İslama nüfuz etmesi de etkili olmuştur.

Türk kadınının çağdaş dünyanın kadınının sahip olduğu haklara kavuşması Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK sayesinde olmuştur. Ulu önder Atatürk'ün Türk kadınına kazandırdığı haklara hep birlikte kadın-erkek sahip çıkalım.

Anahtar Kelimeler:

Türk, Kadın, İslamiyet, Atatürk

GİRİŞ

İlk çağlardan beri kadın, medeniyetin gelişmesinin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Erkek ava gittiği zaman meyva toplayan, tarım yapan kadın; yerleşik yaşama geçmeyi kolaylaştırmış, dokumacılık, çanak çömlekçilik, dikicilik, tahta ve hasır işleri, ev yapımı, üretim maddelerinin değiş tokuşu(ticaret) ile uğraşmış, günümüzün pek çok işkolunun yaratıcısı olmuştur. Kısaca, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal ATATÜRK'ün de ifade ettiği gibi "...Dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir." (Sağlam, 1998, 161)

Kadının bu denli çok üretken olmasına karşılık, insan hakları açısından bakıldığında erkekle eşit, aynı hakka sahip bulunduğunu söylemek olanaksızdır. Bu bakımdan tarihsel süreç içinde kadın - erkek eşitliği toplumsal sorun olarak günümüze kadar sürüp gelmiştir. Kadın, doğuştan sahip olması gereken haklarını çok kolay kazanamamış ve uzun bir gelişim aşamasından geçmiştir. Dünyada çağdaş toplumların arzuladığı kadın hakları, her ülkede hatta her millette değişik dönemlerde ve farklı ölçülerde verilmiştir. Bunda devletlerin yönetsel yapılarının, dinlerin, geleneklerin ve farklı kültürlerin etkileri vardır. Tarihsel süreç içinde bunu görmek mümkündür. Örneğin, konu olarak seçtiğimiz Türk kadını, başlangıçta erkeğinin yanında yer alırken, İslamiyet'in din olarak seçilmesinden sonra siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuksal açıdan eşitsizlikle karşılaşmıştır. Bunun başlıca nedeni, İslam öğretilerinin yanlış yorumlanması ve uydurma sözlerin hadis (İslam peygamberi Hz.Muhammed'in sözleri) olarak kabul edilmesidir. Ayrıca yabancı kültürlerin İslama nüfuz etmesi de etkili olmuştur.

Aslında, Sevinç Sağlam'ın da belirttiği üzere "İslam dininin beşeri eşitlik tanıdığı kadın, günümüz kadınının sahip olduğu haklara aşağı yukarı sahiptir. İslam dini, kadınlara seçme hakkı tanıdığı gibi (M.630'da Mekke fethedildiği zaman bütün reşit kadınların birer birer onaylarının alınmasına dikkat edilmiştir.), çeşitli meslek dallarında çalışmalarına, hatta devlet başkanlığı yapma-

larına izin verilmiştir. Çeşitli İslam ülkelerinde 20 kadın hükümdarlık yapmış, 13 kadın da çocuk yaştaki oğlu adına naibe olarak hüküm sürmüş, Cuma hutbelerinde adını okutup, kendi adına para bastırmıştır." (Sağlam, 1998,161-162) .

Çalışmamızda İslam dininin yanlış yorumlanmasına ve buna bağlı yanlış ve eksik tatbikatına oldukça geniş yer verilecektir. Bizce her şeyden önce İslam dininin bütünüyle doğru anlaşılması çok önemlidir. Zira, karşılaşılan problemlerin pek çoğu dini kaynaklıdır. Dinin yanlış anlaşılması, hatta hiç bilinmemesiyle ilgilidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere; İslam Dini özünde akla değer verdiği halde sonradan bir takım olumsuz etkiler, İslam dünyasında akılcı ve bilimsel düşüncüyü geriletmiştir. Dini taassup, skolastik eğitim, mistik düşünce, akıl ve bilimsel düşüncenin yerini almıştır. Sözü edilen bu menfi gelişmeler, kimi konularda özellikle kadın hakları açısından Müslüman -Türk insanını da etkilemiştir.

TARİHTE KADIN HAKLARI

Eski çağlarda, hemen bütün toplumlarda kadının hiçbir değere sahip olmadığı yaygın bir görüştür. Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılır, kocası ve çocuklarıyla birlikte yemeğe oturamazdı. Ayakta durur, onlara hizmet ederdi. (Arat, 1986 : 26)

Eski Hint toplumunda da kadının evlenme ve miras hakkı yoktu. Manu kanunu onu, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının ölümünden sonra da oğluna veya kocasının akrabasından bir erkeğe bağlı olmaya mecbur etmişti. Vedalarda kadın kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir yaratık olarak tasvir edilmiştir.

Öte yandan Budizm'in kurucusu Buda, önceleri kadını dine kabul etmiyordu. Çok yakın dostu olan amcazadesi Anende'nin ısrarı ile kadınları sonradan Budizm'e kabul etmiştir. Bu arada Buda, Anenda'ya "Kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi" diyerek tepkisini göstermekten de geri kalmamıştır. (Topaloğlu, 1972 :16-17)

Mısır'da başlangıçta kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip idiyeler de bu fazla uzun sürmemiş, Firavun'un emriyle köleleştirilmişlerdir. Uygarlığın beşiği olarak bilinen "Yunan'da ise kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğunu görüyoruz. Koca karısı dövüldüğü gibi başka birisine de armağan edebilirdi. Tüm miras erkek çocuklara düşerdi. Bir erkeğe edilebilecek en büyük küfür ona "kadın" demektir." Bu arada kadın tüm kötülüklerin kaynağı olarak da kabul ediliyordu . Eski Roma'da kadın babasından kocasına aktarılan bir maldı. Sonraları kadına birçok hak tanınmışsa da eğitim eksikliği yüzünden bu haklarını kullanamamıştır (Akdemir, 1991: 262).

Diğer taraftan bozulmuş Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi semavi dinlerde de kadının hiçbir değeri yoktu. İsrail hukukunda ailede erkek mutlak hâkimdi. Yahudi kızları babalarının evlerinde bile hizmetçi gibiydiler. Baba onları satabilirdi. Boşanma hakkı keyfi bir surette kocaya aitti. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasına sahip olabilirdiler (Topaloğlu, 1972: 17). Muhtemelen bunlardan dolayıdır ki, Yahudi erkeklerinin her sabah yaptıkları dualarında;

"Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın yaratmadığı için sana hamd olsun" cümlesi yer almaktadır (Okıç, 1979: 7; Akdemir, 1991: 262) .

Kadını aşağılama Hıristiyanlıkta daha ileri safhadadır. "Zira kadın, haram meyveyi Adem (a.s)'e yedirerek Cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkar olmasına neden olmuştu. Bu yüzden Hıristiyanlık cinsel ilişkiyi bir günah ve kirlenme saymaktadır." Tanınmış Hıristiyan ilahiyatçılarından biri olan İskenderiyeli Clement; "Kadın, kadın olmaktan ötürü utanmalıdır" demektedir (Akdemir, 1991: 262) .

Hıristiyan din adamlarının kadına bakışları dolayısıyla Hıristiyan toplumlarda yıllarca kadın aşağılanmış, horlanmış. Düşünen, soru soran kadınların "Engizisyonun"un hışmına uğradığı ve "cadılık" gerekçesiyle yakıldığı Ortaçağ Avrupası'nda kadının durumunu şu sözler özetlemektedir:

- Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır.

Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman .

Kadın, kedi ve baca evi hiç terk etmemelidir (Ateş, 1991: 252).

Öte yandan Demokrasinin beşiği sayılan İngiltere'de kadın murdar bir yaratık sayıldığından İncil'e el süremezdi. Bu ilkel durum ancak Kral VIII. Henri'nin (1509-1547) zamanında İngiliz parlamentosundan çıkan bir kararla sona erebildi (Ogan, 1956: 71)

İslâm'ın doğuşu sıralarında Arabistan yarım adasında da kadının durumu pek feci idi. Öyle ki, kadın olmak utanç verici bir durumdu. Bu yüzden kız çocukları diri diri toprağa gömülüyorlardı. Kadının miras hakkı yoktu. Kısaca kadın erkeğin kölesinden başka bir şey değildi (Topaloğlu, 1992: 19 ; Akdemir, 1991: 263)

Eski Türklerde ise kadının durumu çağdaşlarına göre oldukça farklı idi. Toplumda tek evlilik esastı. Bununla birlikte yönetici ailelerde, çok evliliğe de rastlanılmaktaydı . Yalnız, sonraki hanımlar hiçbir zaman "katun" durumuna gelemezler, çocukları da yönetimi ele geçiremezlerdi. Katun daima hakanın yanında yer alır, hakan savaşa gidince onun görevlerini yerine getirirdi. Miras babadan oğula geçer, ancak erkek çocuk olmadığı zaman kıza kalırdı. Evlilik sırasında oğlan tarafı kız tarafına "Kaling" denilen bir para ve mal verirdi. Boşanma söz konusu olduğunda kadın suçlu ise "kaling" erkeğe verilir, erkek suçlu ise kadında kalırdı. Bu arada ölen kardeşin dul kalan eşi ve üvey anne ile evlenme geleneği de vardı (Kurnaz, 1991: XI-XII) .

Öte yandan karı-kocanın mal ve mülkleri ortaktı. Bununla birlikte kadın, kocasından ayrı mal edinme hakkına sahipti. Erkek eşine karşı saygılıydı. Onu arabaya bindirir, kendi ardından yürürdü (Yörüköğlu, 1984: 53 ; Akdemir, 1991: 264).

Kısaca sunduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı üzere eski Türklerde kadının durumu özellikle diğer toplumlardan çok daha iyi idi. Hatta, bazı konularda bugünkünden daha fazla hakka sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Bundan dolayıdır ki, "İslam dininin Türkler arasında yayılmasından sonra kadının özgürlüğünün eski etkinliğini yitirdiği" görüşü yaygındır.

Prof. Dr. Salih Akdemir'in de belirttikleri gibi "bu görüşe katılmamak mümkün değildir" (Akdemir, 1991: 264). Ancak aşağıda açıklayacağımız gibi bunun nedeni, İslâm dininin kendisinden çok O'nun yanlış anlaşılması, yani Kur'an ayetlerinin doğru yorumlanamamasıdır. Ayrıca İslam'a uydurma hadisler sokulması ve temas kurulan Bizans, İran ve Arap kültürleriyle etkilenilmesi gibi nedenlerden ötürü asırlar boyu kadına zulüm edilmiştir. Bu konuya girmeden önce, İslâm'ın kadına bakışını görelim.

İSLAM'IN KADINA BAKIŞI

Yukarıda da değinildiği üzere İslamiyet'ten önce Araplardan, küçük kız çocuklarını öldürenler, diri diri toprağa gömenler olurdu. Kur'an-ı Kerim'de yıllarca bu davranış içinde bulunan toplumun adeti, "Onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Şimdi ne yapsın, onu hakaretle tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün (diye düşünür). Bak ne kötü hüküm veriyorlar" (Kuran-ı Kerim: 33:58-59) denilerek kınanmaktadırlar. Talat Halman'ın da belirttikleri gibi "İslam dini bu korkunç adete son vermiştir" (Milliyet Gazetesi, 15 Şubat 1998).

Yine İslam'dan önce Arap erkeği, istediği kadar kadını evlenebilirdi. Bazı kimselerin 5, 10, 15, 20 hatta daha fazla kadınları vardı. Çok kadını evlenme âdeti, eski toplumların bir çoğunda geçerli idi. Eski Hindular, sınırsız kadını evlenmeyi mübah gördükleri gibi Lidyalılar, Babilliler, İranlılar, Yahudiler istedikleri kadar kadını evlenirlerdi (Ateş, 1991: 321). Örneğin Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. İbrahim'in iki karısı, Yakub'un ise birden fazla karısı vardı (Ateş, 1991: 321 ; Tekvin, Bab: 28, Cümle 8-9'dan). Hz. Davut'un yüz karısının olduğu, Tevrat'tan ve Kur'an-ı Kerim'den anlaşılıyor. Hz. Süleyman'ın ise, 700 karısı, 300 cariyesi vardı (Ateş, 1991: 321).

İşte "İslam Dini, sayıyı azami 4'e indirmiş ve her birine iyi muamele edilmesi (eşit davranılması) şartını koymuştur" (Halman, 1988). Bununla

birlikte İslamiyet'te tek kadını evlilik makbul sayılmış ve tavsiye edilmiştir. Kadının hasta olması, çocuk sahibi olamaması gibi durumlarda erkeğin bir başka kadını evlenmesine izin verilmektedir. Ancak bu takdirde de "eşler arasında eşit davranma" koşulu öngörülmüştür .

Kadını İslamiyet'in sağladığı haklar sadece sözü edilenlerden ibaret değildir. Her şeyden önce Kur'an-ı Kerim'deki "İman edenler", "güzel amel işleyenler" şeklindeki umumi ifadeye kadınlar da dahildir. Bu arada Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Muhammed kadını ve erkeğiyle bütün beşeriyetin peygamberidir. O, bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Onun getirdiği aydınlıkta dünya hayatını tamamlayan kadın ve erkeğe cennet vaad edilmektedir. İster kadın olsun, ister erkek, Allah'a inanmış olarak kim hayırlı iş yapmışsa emeği boşa çıkmayacaktır (Hatipoğlu, 1991: 231).

Şimdi de kadını İslamiyet'in tanıdığı diğer bazı hakları da Dr. Fahri Demir'in "İslam ve Kadın" adlı çalışmasından izleyelim: "İslamiyet'ten önce Araplarda, evli kadın, kocasının malı sayılırdı. Öyle ki, kocası ölünce, değil ona varis olmak; kocasının diğer eşyası ile birlikte, mirasçılara mal olarak intikal ederdi. İslamiyet kadını, ölen kocasına varis kılmıştır:

"Eşlerinizin, eğer çocukları, yoksa, yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktıklarının yarısı, sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de yapacağımız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (karılarınızdır). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır..."(Kuran-ı Kerim, 4:12)

Kadın, eş olarak da (Kuran-ı Kerim 4:12), evlat olarak da (Kuran-ı Kerim 4:11), ana olarak da (Kuran-ı Kerim 4:11), kardeş olarak da (Kuran-ı Kerim 4:12 ve 176) varistir.

Kadın, anne olarak, çocuğunu emzirmede söz sahibidir. Çocuğun babası koca, çocuğun annesi ile karşılıklı rıza çerçevesinde anlaşacaktır . Bu anlaşmada anne, baba karşısında, hukuken "taraf" hakiki bir şahsiyettir:

"...Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve

karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur...(Kuran-ı Kerim 2:233)"

İslamiyet'te kadın, kendisine evlenme teklif edilen veya kendisi evlenme teklif eden hakiki bir taraf şahsiyettir:

"(İddet) beklemekte olan kadınla evlenme hususundaki teklifinizi açmanızda veya onu içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur ... (Kuran-ı Kerim 2 : 235) ."

". . . kendisini peygambere hibe eden mümin kadın (Kuran-ı Kerim 33 : 50) ."

Geçimsizlik durumunda, yuvayı yürütüp yürütmemeye dair verilecek karar, karı-kocanın ortak iradesine bağlıdır ve kadın burada da kocası karşısında taraf hakiki şahsiyettir:

"Karılarınızdan boşandığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri zaman, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın..."(Kuran-ı Kerim, 2:232).

"Eğer bir kadın kocasının serkeşliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır..."(Kuran-ı Kerim,4:128)

İftiraya uğrayan kadının, kocasına tanınan "ispat hakkı"na karşı, "red hakk"ına sahiptir. Şöyle ki: Bir koca karısına zina isnad eder ve kendisinden başka şahit bulamazsa, hakimin huzurunda, 4 kere: "Allah şahit, doğru söylüyorum" diye yemin eder. Beşincisinde: "Yalan söylüyorsam, Allah'ın lâneti üzerime olsun" demek suretiyle, onu, ispat edebilir. Buna karşılık kadın da şayet bunun iftira olduğunu iddia eder de 4 kere "Allah şahit, o yalan söylüyor" dedikten sonra beşincide: "Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah'ın laneti üzerime olsun!" demek suretiyle bu ispatı reddedebilir: (Kuran-ı Kerim,24:6-9). Kadın oy hakkına sahiptir: "Ey peygamber, inanmış kadınlar Allah'a hiçbir şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftira etmemek ve uygun olanı (maruf) işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana "bi'at" etmek üzere geldikle-

rinde, onları kabul et..."(Kuran-ı Kerim,60:12) .

"Bilindiği gibi "bi'at" bağlılık sözü vermektir ve modern uygulamadaki oylamalarda gördüğümüz "kabul" anlamına gelmektedir.

Kadınların, İslamiyet'le birlikte, oy hakkına sahip kılındığını görmek herkes için, hele bugün, çok "orijinal" olsa gerek!" (Demir, 1994: 5-6)

Ayrıca kadının, seçme hakkının yanı sıra, tartışmalı da olsa devlet başkanlığı dahil olmak üzere seçilme hakkı da bulunmaktadır .

Yukarıdan beri söz konusu edilen haklar, 1400 yıl öncesi özellikle Arap kadını için fevkalade önemlidir. Bu arada İslam, kadının hakları uğruna verdiği mücadelesine destek vermiş; hatta mücadele veren kadın, Kur'an-ı Kerim'de bir sureye (Mücadele: 58. sure) ad olacak kadar yücedir. Mücadele suresi, örnek Müslüman kadının siyasi otorite nezdinde hakkını elde edebilmek için gösterdiği çabaları anlatan bir suredir. Siyasi otoritenin itirazlarına rağmen kadın haklı davasında ısrar etmiş, uğradığı zulmü Allah'a şikâyet etmiştir. Bu kadının haklarını elde edebilmek için gösterdiği örnek gayret ve çaba Allah'ın takdirine mazhar olmuştur.

"Kocasını hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir. Esasen Allah konuşmanızı işitir; şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir."

İlk ayetinin manasını arz ettiğim Mücadele suresi'nin nazil olmasına neden olan olay, kaynaklarda geçtiğine göre şöyle olmuştur: Huveyle binti Sa'lebe (r.a) uğradığı zulmü gidermek için Hz. Peygamber (a.s)'in huzuruna vararak:

- Ey Allah'ın elçisi! Kocam benimle evlendiğinde ben gençtim. O zaman beni arzuluyordu. O'na bir çok çocuk verdim. Yaşım ilerlediği bir sırada beni anasına benzeterek, yalnız bırakıverdi. Eğer bir yolunu bulup da aramızı düzeltirsen çok iyi olur.

Hz .Peygamber (a.s):

-Yüce Allah'ın şimdiki kadar bana bu konuda herhangi bir emri ulaşmış değildir. Bana göre artık sen kocana haramsın.

Kadın:

- Ey Allah'ın elçisi, kocam vallahi talak keli-

mesini kullanmadı, deyince; Hz. Peygamber yine:

- Artık sen kocana haram olmuşsun, diye tekrarladı.

Kadın Hz. Peygambere (a.s.) yalvararak:

- Kurbanın olayım, Ey Allah'ın elçisi! Halime acı, diye yalvardı. Sonra da halini Allah'a arz etti. Peygamberine bir vahiy indir diye dua ediyordu. Kadın henüz oradan ayrılmadan Mücadele suresinin yukarıda açıklanan ayeti nazil olmuştur (Akdemir, 1991: 265).

Kadınların haklarına sahip çıktıklarına dair de örnekler vardır. Bu cümleden olarak, bir gün Halife Ömer, Mescitte halka hitap ederken "Kadınlarınızın mehrini niye yüksek tutuyorsunuz. Hz. Peygamber ve ashabi döneminde mehir miktarı dört dirhem veya daha aşağı idi..." demesi üzerine Mescitte bulunan bir kadın, "Şayet hanımınızı boşar da bir başka hanımla evlenmek isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, hiçbir şeyi geri almayın!" (Kuran-ı Ke-rim,4:20) ayetini okuyarak Hz. Ömer'e karşı çıkar. Kadının itirazı üzerine Halife Ömer kararından dönmek zorunda kalır (Kırbaşoğlu, 1991: 275). İslam'ın ilk dönemlerine ait bu kadın hakları açısından örnek davranışlar zamanla azalmıştır. Prof. Dr. Necla Arat'ın ifadesiyle "... Kadın için bir baş eğme, suskunluk, ezilme, ölümden sonraki yaşamda cennet mutluluğuna kavuşma avuntusu içinde bekleme ve her yönden bir sömürülme dönemi..." başlamıştır. Bunun sorumlusu İslam dini olmadığı gibi, kadın da değildir. Kısaca yukarıda belirtilen haklarına rağmen kadın asırlar boyu erkeğin dününde bir muameleye tabi tutulmuştur. Bu arada İslâm ceza hukukunda kadının şahitliğinin bile kabul edilmediğini görüyoruz. Hanefi, Şafîi, Hanbeli ve Maliki olarak adlandırılan dört mezhebin bu konuda ittifak etmesi düşündürücüdür. İşin daha da düşündürücü boyutu, aynı görüşlerin günümüz Müslümanları arasında dini bir sonuç olarak devam ettiğinin müşahede edilmesidir. Şimdi de İslam'ın tanıdığı haklara rağmen kadının toplum hayatından soyutlanmasının kaynağı nedir? Bundan söz edelim.

KADIN ERKEK EŞİTLİĞİNDE YANLIŞ ANLAMA VE UYGULAMANIN NEDENLERİ

İslam dininin anayasası, ana kaynağı Kur'an-ı Kerimdir. 6666 ayet ve 114 sureden ibaret olup, 23 sene gibi bir zaman içerisinde Hz. Muhammed'e parça parça, ayet ayet nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in dili Arapça'dır. Prof. Dr. Salih Akdemir'in konunun uzmanı olarak belirttiği gibi, "Kur'an-ı Kerimden bir konuyla ilgili bir hüküm çıkarırken ilgili bir ya da birkaç ayete dayanmak yerine konuyla ilgili tüm ayetleri dikkate almak gerekir. Ancak bütün ayetler değerlendirildikten sonradır ki, Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili görüşü isabetli bir şekilde ortaya konmuş olabilir. Aksi halde, hatalara düşmekten kurtulunamaz. Bunun en tipik örneklerinden biri de kadının şahitliği ile ilgili 2/ Bakara Suresi 'nin 282. ayetidir. Müfessirler ve hukukçular bu ayette yer alan "Eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek ve iki kadın (şahitlik etsin)" ibaresine dayanarak, kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Oysa ki Kur'an-ı Kerim'de şahitlikle ilgili bütün ayetler incelendiğinde varılan bu sonucun yanlış olduğu ve kadının şahitliğinin erkek şahitliğine denk olduğu görülür" (Akdemir, 1991:264).

Daha önce de ifade edildiği üzere Mümtahine suresinin 12. ayetinde ise, 14 asır önce kadına seçme hakkını bahşetmiştir. Ancak Hz. Muhammed (a.s.) den sonra kadınların Kur'an-ı Kerim'in kendilerine vermiş olduğu seçme, yönetimi belirleme hakkından mahrum bırakıldıklarını görüyoruz (Akdemir, 1991: 265). Türk kadını seçme hakkını kullanmak için 1930'lu yıllara değin beklemek zorunda kalacaktır. Sonunda Mustafa Kemal Atatürk ile bu hakkını kazanabilecektir.

Öte yandan kimi Müslüman erkeklerin Kur'an-ı Kerim'in "Tek kadınla evlenme" konusundaki tavsiyelerine "Eşler arasında eşit davranma" şartını gözetmeksizin uymadıkları müşahede edilir. Böylece İslam'ın kadının hasta olması, çocuk sahibi olmaması gibi mazeretler nedeniyle

4'e kadar kadınla evlenme ruhsatı istismar edilmiştir. Aynı şekilde boşanma da istismar edilmiştir. Bu konudaki kolaylığı, Müslüman erkekleri hep kendi lehlerinde kullanmışlardır. Bu arada Hz. Muhammed (a.s) zamanında uygulamada görülmesine rağmen daha sonraki asırlarda kadının kocasını boşaması pek gündeme getirilmemiştir .

Uygulamada görülen bu aksaklıkların yanı sıra Kur'an ayetlerinin erkekçe yorumlandığını görüyoruz. Örneğin Nebe suresinin 33. ayetinin manası müfessirlerce (Dünyada Allah'ın emirlerine uyanlar için Ahirette sunulacak nimetlerden birisi olarak) "memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar var" şeklinde açıklanır (Çantay, 1996: 3/1137).

Böyle bir yorum Kur'an-ı Kerim'in Nahl-97 ("Erkek kadın inanmış olarak kim iyi iş işlerse, ona hoş bir hayat yaşatacağız") Ali İmran-195 ("... Ben sizden erkek ya da kadın olsun çalışan hiç kimsenin amelini zayıf etmeyeceğim...") ve diğer benzer ayet hükümleriyle çelişir vaziyettedir.

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin yorumlanması yani tefsiri çok önemlidir. Bu arada her konuda olduğu gibi Kur'an'ın tefsiri konusunda da Mustafa Kemal Atatürk önderlik etmiştir. Onun direktifleri doğrultusunda 1925 Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesine konan 20 bin liralık ek ödenekle İslam'ın iki temel kaynağının Türk halkınca daha iyi anlaşılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Devletin bu işe ayırdığı ödenek müteakip yıllarda da devam etmiştir. Böylece Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hazırladığı Hak Dini Kur'an Dili 9 ciltlik meal ve tefsir; Ahmet Naim ve Prof. Dr. Kamil Miras'ın hazırladıkları Tecrid-i Sarih Tercemesi adlı 12 ciltlik hadis tercemesi ortaya çıkmıştır .

Değişen ve gelişen dünyada Kur'an-ı Kerim'in yeniden yorumlanmasına çok büyük gereksinim vardır. Bu, kadın hakları açısından olduğu kadar, İslam'ın diğer hükümlerinin anlaşılması için de önem arz etmektedir. Bu nedenle, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an'ın çağdaş yorumlanması konusunda faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Bu sevindirici haberi bilgilerinize arz ediyorum.

KADINLARA İLİŞKİN UYDURMA HADİSLERDEN BİRKAÇ ÖRNEK

Hadis, İslam Peygamberi Hz. Muhammed' in söz, fiil ve davranışlarıdır. Hadisler, Peygamberin sağlığında yazıya geçirilmemiştir. Hadislerin yazılması ve toplanması Hicri II. asırda olmuştur. Hz. Muhammed'in sağlığında pek görülmeyen hadis uydurmacılığı, sonraki dönemlerde birçok neden ve vesilelerle artarak ve çeşitlenerek devam etmiştir. Bu nedenler arasında fırka, mezhep ve kabilesini savunmak, milliyetçilik duygusu, kişisel çıkar temini yanında; İslam'a düşmanlık kadar bu dine hizmet etme sanısı da rol oynamıştır...

Bu sözlerden, dindarlık adına veya İslam Dinini suçlamak üzere yaygınlıkla kullanılan birkaç örnek şunlardır:

"Kadınları Allah-u Teala geride bıraktığı gibi siz de geride bırakın"

"Kadınlara itaat, nedamettir." (Ateş, 1991: 255).

Hadis ilmiyle bağdaşmayan bu sözler ve daha niceleri maalesef geniş kitlelere ulaşmış ve benimsenmiştir. Bu sözler ve benzerleri, ilim sahiplerince eleştirilmiştir. Örneğin İbn Hazm, "İnsanın insana secde etmesi caiz olsaydı, kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim" sözünü reddetmektedir. Üstelik Kur'an ve Sahih Hadis, böyle bir hükmü geçersiz kılmaktadır (Ateş, 1991:255-256).

-Kadınlara danışmak ve dediklerinin aksini yapmak gerekir.

-Eğer kocanın tepesinden ayağına kadar bütün bedeni irinler içinde kalıp hanımı o irinleri diliyle silerse, yine de ona karşı teşekkür etmek vazifesini eda etmiş sayılmaz.

-Uğursuzluk evde, kadında ve kısraktadır.

-Havva olmasaydı, hiçbir kadın kocasına ihanet etmezdi (Ateş, 1991: 254-256)

Sözleri;

-Ey insanlar, kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. (Veda hutbesinde)

- Kadınlara ancak iyi insanlar iyi davranır. Onlara ancak kötü insanlar kötü davranır. Ben eşlerime karşı en iyi davrananlardanım.

- Bir kadın iki kızını yetiştirir; sıraya katarsa cennette benimle beraber olur.

- Cennet annelerin ayağı altındadır (Demir, 1994: 7-8). diyen Hz. Muhammed'in sözleri olabilir mi?

Nitekim "Uğursuzluk evde, kadında ve kısraktadır" şeklindeki Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu söze, Hz. Aişe (Hz. Muhammed'in eşi) duyduğu zaman itiraz ederek şunları söylemiştir:

"Kur'amı Ebu'l Kasım'a indirenin hakkı için, bu hadisi aktaran yalan söylemiş. Resul (S) ancak, şunu dedi: "cahiliye ehli şöyle derdi: Uğursuzluk; binek; kadın ve evdedir" (Aktaş, 1991: 256).

Aynı şekilde "Kadınları göze çarpan mevkilere oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin, dikiş öğretin..." (Aktaş, 1991: 257)

Bu söz de, ilk emri "Oku" olan, "Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?" diyen bir dinin (Kur' an-ı Kerim) "İlim Çin'de olsa gidin öğrenin" "İlim öğrenmek kadın erkek her Müslüman'a farzdır" diyen bir Peygamberin (Hz. Muhammed) sözleri olabilir mi?

Cumhuriyetimizin kurucusu, büyük insan Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi, akıl ve mantık dini olan İslam'ın (Gürtaş, tarihsiz: 86) onun peygamberi Muhammed'in sözleri olamaz bunlar.

Olsa olsa bu sözler, dindarlık adına, veya dindarlığı öne sürerek kadınların "yanlış şeyler okuyup yazabileceği, yazı vasıtasıyla yabancılarla temas kurabileceğini" (Aktaş, 1991: 257) iddia eden ham sofuların sözleridir.

Kadının uygulamada erkekle eşit haklara sahip olmamasının bir diğer nedeni de; temasa gelinen Bizans, İran, ve Arap kültürlerinin Türkler arasındaki tesirleridir. Özellikle Osmanlılar döneminde Bizans ve İran tesirleri daha belirgindir. "Başta şehirler olmak üzere, kadınlarda çarşaf ve peçenin kıyafet olarak yaygınlaşması, giyim ve sokağa çıkma gibi dışa dönük davranışlar ülkenin her yanında kurallar dahilinde sokulmuş, bu hususta fermanlar çıkarılmıştır" (Aktaş, 1991: 527). Diyanet İşleri Başkanlarından Prof. Dr. Süleyman, Ateş'in de belirttiği gibi " kadına peçeyi ge-

tiren İslâm değildir. Elbise üstüne baştan aşağı bir örtü örtmek eski bir Arap geleneği idi. Kadın eğer örtü almadan dışarı çıkarsa, bazı kimseler onu cariyeye sanarak ardına düşerdi. İşte tanınıp da sataşılmaması için hür kadınlara, geleneklere uygun olarak sokağa çıkarken (abâye veya cilbâb) denen dış örtülerini almaları emredilmiştir" (Kurnaz, 1991:527)

Kısaca açıklanan nedenlerin de etkisiyle asırlar boyu Müslüman Türk kadına zulüm edilmiştir.

ATATÜRK VE TÜRK KADINI

Bugün dünyanın Müslüman ülkeleri arasında, kendini kurtarmış, özellikle kadın hakları açısından hepsinin önüne geçmiş tek ülke Türkiye'dir. Bu da Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk' le olmuştur. O henüz daha 1916 yılında Doğu Cephesi kumandanıyken kadın sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Çevresindeki kişilerle yaptığı sohbetlerinde, kadınların iyi yetiştirilmesinin topluma sağlayacağı yararları, çalışma yaşamında kadına da yer verilmesi gibi hususları vurguluyordu. 1918'de Karlsbad'da tuttuğu notlardan anlaşıldığı gibi sosyal yaşamdaki inkılapları gerçekleştirmeyi daha o tarihlerde düşünmüştür (İçli, 1992: 70).

Atatürk, Cumhuriyetin ilanından dokuz ay önce kadın hukukunda inkılâp ihtiyacı konusundaki düşüncelerini şu sözleri ile açıklamıştır:

"Bir toplum, cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır..."

"Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır..."

"Yaşamak demek faaliyet demektir. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezsse o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lâzımdır. Malûmdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır.. Bu günün gereklerinden biri kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir." (Kocatürk, 1984: 97-98).

Cumhuriyetin ilanından sonra da Atatürk, sözü edilen düşüncelerini yaşama geçirmek için çalışmaları başlatmıştır. Kadınların sosyal ve siyasal hakları elde etmeleri de aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir: 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Siyasal ve sosyal yaşamda bilimin ve aklın önderliğine inanan Atatürk, eğitimin önemini vurgularken, toplumun bütün fertlerinin kadını, erkeği, çocuğu, köylüsü ve işçisiyle eğitilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Çünkü toplumun her bir parçasının ayrı bir fonksiyonu olduğuna, bu fonksiyonların mükemmel bir şekilde yerine getirilmesi ile sosyal bütünleşmenin ve kalkınmanın mümkün olacağına inanıyordu.

Atatürk'ün kadın konusundaki uygulamalarının en önemlilerinden biri olan Medeni Kanun , 4 Nisan 1926'da kabul edilerek yürürlüğe girdi. Böylece erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanarak bu yolla aile içi ilişkilere düzen ve huzur kazandırılması amaçlanıyordu. Ayrıca, kadın evlenme ve miras hukukunda erkekle eşit hale getiriliyor ve dini nikâh yerine medenî nikâh şart koşularak evlilik yaşamı süresince olduğu gibi, sonrasında da kadın ekonomik ve hukuksal yönden güvence altına alınıyordu.

Daha sonra, 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerine katılmak için yalnızca Türk olma şart koşulmuş ve kadın mahallî seçimlere erkekle eşit haklara sahip olarak katılmıştır. 26 Ekim 1933'de çıkan Köy Kanunu ile muhtar, 5 Aralık 1934'de de milletvekili seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (İçli, 1992: 71-72).

SONUÇ

İslâmiyet'i Din olarak seçişleri öncesinde, Türklerde kadının durumu özellikle diğer toplumlardan çok daha iyi idi. Hatta bazı konularda kadınların bugünkünden daha çok hakka sahip olduklarını söyleyebiliriz. İslâmiyet'in kabulü ile birlikte zaman içinde Türk toplumlarında kadın hakları açısından bir gerileme söz konusudur.

Aslında İslâm dini, metinde belirtildiği gibi, insan hakları, özellikle kadın hakları açısından birçok iyileştirici hükümler içermektedir . Ayrı-

ca, Hz. Muhammed devrinde kadınlar, cami ve mescitlere geldikleri gibi Uhud, Hendek ve Huneyn savaşlarında düşmanla çarpışmışlardır. Bu arada savaşlarda destek hizmetlerini kadınlar yürütmüştür. Peygamberin hanımları bizzat savaşa katılmış, kimileri hasta bakıcılık yapmıştır (Ateş, 1991: 326).

Yine Hz. Muhammed'in hanımları özellikle Hz. Aişe, kendisinden sonra, Peygamberin sözlerini öğretmiştir (Ateş, 1991: 326). Halife Ömer, Şifa adlı bir kadına çarşı ve pazarın denetimi görevini vermiştir (Akkaya, 1991: 249)

Bununla birlikte İslâm öğretilerinin yanlış yorumlanması, özellikle uydurma sözlerin hadis olarak kabul edilmesi ve Prof. Dr. Salih Akdemir'in de belirttiği gibi "kadın aleyhtarı yabancı kültürlerin İslâma girmesi sonucu, kadın asırlar boyu aşağılanmış ve toplumdan adeta soyutlanmıştır. Ve hala soyutlanmaya devam edilmektedir. İşte kadının toplumdan soyutlanması ve cahil bırakılması sonucudur ki, insanlığın en azından yarısı âtil, işe yaramaz hale getirilmiştir. Oysa ki, erkeklerle aynı hak ve sorumluluklara sahip olan kadın, tıpkı erkek gibi devlet başkanlığı da dahil olmak üzere onun yapabileceği bütün işleri ve görevleri yapabilir. Aksi görüşte olanlara önerim, Belkıs kıssasını dikkatle okumalarıdır" (Akdemir, 1991: 270)

Türk kadınının, çağdaş dünya kadınının sahip olduğu haklara kavuşması Atatürk'le olmuştur. Ulu Önder'in, Türk kadınına kazandırdığı haklara hep birlikte kadın-erkek sahip çıkalım. Çünkü; ülkemizin, insanlığın geleceği kadın ve erkeğin el ele vererek uyum içinde çalışmalarına bağlıdır. Şu halde bu iki cins arasındaki insicamı bozucu uygulama ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Bunun için de, toplumun yıllar, asırlar boyu ihmal edilmiş kesimi olan kadını, yeniden topluma kazandırmak üzere İslam öğretilerinin çağdaş yorumu ile işe başlanabilir.

Bu düşüncelerle konumuzu Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK'ün şu anlamlı sözleriyle tamamlamak istiyorum (İçli, 1992: 70-71) :

"Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kur-

tuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını gibi emek verdim diyemez. Belki erkeklerimiz memleketi istila edenlere karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında buldular. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, aile ocaklarının dumanını

tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz, bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim."

KAYNAKLAR

- AKDEMİR, Salih, (1991), "Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim'de Kadın", **İslami Araştırmalar**, C. 5, Sayı 4.
- AKKAYA, Nejla (1991), "İslam Hukukunda Kadının Siyasi Hakları", **İslami Araştırmalar**, C.5, Sayı 4.
- AKTAŞ, Cihan (1991), "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", **İslami Araştırmalar**, C.5, Sayı 4.
- ARAT, Necla, (1986), **Kadın Sorunu**, Say Yayınları, İstanbul, 239 s.
- ARMENER, Neda, (1967), "VII. Yüzyılda İslam Kadınının Sosyal Durumuna Mukayeseli Bir Bakış", **Kadının Sosyal Tetkik Kurumu Aylık Konferansları**, (1953-1964), Ankara.
- ATEŞ, Süleyman, (1991), "İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar", **İslami Araştırmalar**, C.5, Sa-yı:4.
- ÇANTAY, Hasan Basri (1963), **Kuran-ı Kerim ve Meali Kerim**, İstanbul, C. 3.
- GÜRTAŞ, Ahmet, (1997), **Atatürk ve Din Eğitimi**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 4. Baskı, 180 s.
- HATİPOĞLU, S. Mehmet, (1991), "İslam'ın Kadına Bakışı", **İslami Araştırmalar**, C.5, Sayı:4.
- İÇLİ, Tülin, "Atatürk ve Türk Kadını", **Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi**, C. 1, Sayı 25.
- KIRBAŞOĞLU, Mehmet Hayri, (1991), "Kadın Konusunda Kuran'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", **İslami Araştırmalar**, C.5, Sayı:4.
- KOCATÜRK, Utkan, (1984), **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 3.Baskı, 374-s.
- OGAN, M. Raif, (1956), **İslam Hukuku**, İstanbul.
- OKIÇ, M. Tayyip, (1979), **İslamiyette Kadın Öğretimi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 61 s.
- SAĞLAM, Sevinç, (1998), "Atatürk ve Türk Kadını", **Atatürk Haftası Armağanı**, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını, Ankara.
- TALAT, Halman, (15 Şubat 1998), **Milliyet Gazetesi**.
- TOPALOĞLU, Bekir, (1992), **İslamda Kadın**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 270 s.

AN EVALUATION UPON WOMEN RIGHTS IN TURCS

Ali SARIKOYUNCU

*Instructor in the Department of History, Faculty of Letters,
Osmangazi University*

ABSTRACT

It has never been easy for the Turkish woman to attain the rights she ought to have from the birth. We can observe this fact in the historical process. Especially, when we look at the Turkish woman we observe that although she had been near her man in the in the beginning, she was pushed back afterwards.

Before chosing Islam as a religion, in the Turkish society the position of woman was better than the other societies. We can even say in that period woman had much more rights than today. After the accaptence of Islam, the women rights in Turkish society retrograded. The main cause was incorrect interpretation of islamic teachings. The interpretation of Qur'an along 14 centuries has been a male expounding and some made-up narratives were accepted as Prophet's traditions. Furthermore foreign cultures penetrated into islamic teachings. Attaining of Turkish woman the rights that women have in the modern world, is due to Mustafa Kemal Atatürk, the founder of Turkish Republic. We have to stand as protector to the rights which Atatürk caused Turkish woman to get.

Key Words:

Turk, Woman, Islam, Ataturk.

К Вопросу о Правах Турецких Женщин

Али САРЫКОЙУНЧУ

Отдел Истории Университета Османгази

РЕЗЮМЕ

Турецкая женщина достигла своих человеческих прав не так легко. Мы можем видеть это в историческом процессе. Турецкая женщина, в начале стоящая наравне с мужчиной, потом была оттолкнута на один шаг назад.

В предисламский период положение женщины в тюркском обществе была гораздо лучше, чем в других обществах. Мы можем даже сказать, что она имела больше прав чем сегодня. Ущемление прав женщины начинается с принятием Ислама. Главная причина заключается в неправильной интерпретации исламских учений, а также в том, что некоторые вымышленные слова были ложно приписаны пророку Мухаммеду. Кроме того, здесь играл роль и влияние в Исламе чуждых культур.

Турецкая женщина достигла прав женщины современного мира благодаря основоположнику Турецкой Республики Мустафа Кемалью АТАТЮРКУ. Мы все должны стоять на защите прав, которые Турецкая женщина приобрела при покровительстве великого Ататюрка.

Слова-Ключи:

Турчанка, Женщина, Мусульманство, Ататюрк